

Тетяна ПРИБОРА,

orcid.org/0000-0002-3508-3382

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

(Кропивницький, Україна) *pryborat@gmail.com*

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті здійснено теоретичне дослідження і узагальнено практичний педагогічний досвід організації освітньо-розвивального середовища в закладах дошкільної освіти. Новизна статті полягає розроблені класифікації освітньо-розвивального середовища за хронологічною ознакою, яка включає два види: освітньо-просторове та освітньо-часове розвивальне середовище.

До освітньо-просторового розвивального середовища належать дизайн території закладу, його будівлі та приміщення груп. У статті аналізуються загальні тенденції та особливості проектування інтер'єру приміщень закордонних закладів дошкільної освіти, які ґрунтуються на комплексному, поліфункціональному, екологічному і трансформаційному підходах. Детальна увага приділяється питанню зонування внутрішнього простору закладів дошкільної освіти України. Стверджується, що розподіл зон подібно до квартири (коридор, туалет-ванна, спальня, їдальня-вітальня, ігрова), притаманний українським ЗДО, є застарілим і не повністю відповідає новим освітнім реаліям.

В результаті проведеного дослідження виділено дві групи предметного наповнення приміщення дошкільного закладу: обладнання загального призначення та освітні засоби. Наголошується, що для реалізації розвивального компоненту середовища конкретного приміщення повинно формуватися комплексно з урахуванням психофізіологічних особливостей дітей даної вікової категорії.

Аналіз педагогічної літератури дозволив встановити, що у роботах сучасних українських і зарубіжних науковців та педагогів питання освітньо-часового розвивального середовища не висвітлюється. На думку автора освітньо-часове розвивальне середовище повинно ґрунтуватися на правильно організованому режимі дня, що передбачає логічну послідовність подачі режимних моментів, необхідних для нормального розвитку дитини дошкільного віку. Воно також повинно сприяти навчанню дитини орієнтуватися у часі, налаштуванню її внутрішнього годинника, розвитку почуття порядку. Важливим елементом такого середовища є поєднання трьох блоків освітнього процесу: занять, спільної діяльності, самостійної діяльності. Звертається увага на те, що часове розвивальне середовище залежить від виду програми, її тривалості та віку дитини.

Ключові слова: *заклад дошкільної освіти, освітньо-розвивальне середовище, освітньо-просторове розвивальне середовище, освітньо-часове розвивальне середовище, інтер'єр, режим.*

Tetiana PRYBORA,

orcid.org/0000-0002-3508-3382

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Pedagogy of Preschool and Primary School Education

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

(Kropyvnytskyi, Ukraine) *pryborat@gmail.com*

CREATING DEVELOPMENTAL LEARNING ENVIRONMENT IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

The article presents the theoretic overview and summing up of the positive pedagogical practices in creating developmental learning environment in pre-schools. Based on the conducted research the author makes up a chronologic classification of the developmental learning environment distinguishing physical and temporal developmental learning environments.

Physical learning environment is viewed as the complex of appropriate designs of the preschool area, preschool building exterior and inner spaces. The article studies the general trends of designing premises and the interior of foreign preschool educational establishments within integrated multifunctional, ecological and transformational approaches. Much attention is paid to inner spaces zoning in Ukrainian preschools. It is disputed that the approach to distinguishing zones similar to an apartment (like hall, bathroom-WC, bedroom, dining room, study-play area) immanent in kindergartens in Ukraine is rather outdated and does not correspond with the new education trends.

Following the research, the author singles out two groups of room subject filling: general use equipment and education means. It is stressed that to ensure developmental component it is vital that the environment of each inner space should be created integrally taking into account psychophysiological characteristics of children of that very age group.

The survey of the corresponding pedagogical works shows that the present-day Ukrainian researchers do not address the issue of temporal developmental learning environment in their works. The author believes that temporal developmental learning environment must be based on the duly organized daily routine which presupposes a logical sequence of timetable elements requisite for normal preschool child development. It should also help the child learn the time perspective, adjust their inner time clock and develop their feeling of order. The essential element of the temporal developmental learning environment is the combination of three blocks of educational process in particular classes, collective activity and individual activity. It is emphasized that temporal learning environment much depends on the curriculum type, its duration and the age of children.

Key words: preschool educational establishment, learning environment, physical developmental learning environment, temporal developmental learning environment, interior, daily routine.

Постановка проблеми. У наш час все більше уваги приділяється комфортності і безпечності середовища поряд з його освітніми і розвивальними характеристиками. Особливо це стосується дітей дошкільного віку, оскільки в цьому віковому періоді необхідно зосередитись на фізичному і психічному розвитку дітей.

Аналіз досліджень. На початку XXI століття підвищується інтерес науковців до проблем середовища, освітнього середовища і освітнього простору в закладах дошкільної освіти. Зокрема дослідження кінця XX – початку XXI ст. присвячені *освітньому середовищу* (М. Братко, К. Крутій, О. Кошіль та ін.), *розвивальному середовищу* (А. Аніщук, А. Гончаренко, Т. Журавко, Л. Лохвицька, Н. Риждова, С. Смолюк та ін.), *розвивально-освітньому середовищу* (І. Карабаєва), *предметному середовищу* (Т. Антонова, О. Артамонова, А. Бондаренко, Т. Доронова, Е. Зворигіна, Н. Гринявічене, Л. Кларіна, В. Логінова, С. Новосьолова, Г. Пантелєєв, Л. Пантелєєва, Л. Парамонова, Л. Смивіна, Л. Стрелкова та ін.), *предметно-розвивальному середовищу* (Є. Баришнікова, В. Демкова, І. Леонтєва та ін.), *розвивальному предметно-просторовому* (Н. Велугіна, Л. Кларіна, О. Ігракова, Т. Комарова, Н. Ніщета, С. Новосьолова, В. Петровський, Л. Смивіна, Л. Стрелкова, О. Цапліна та ін.).

Незважаючи на посилення інтересу сучасних зарубіжних і вітчизняних педагогів до організації освітнього середовища в закладах дошкільної освіти, кількість досліджень, що розкривають теоретичні та практичні питання освітньо-розвивального середовища досить обмежена.

Метою статті є висвітлення особливостей організації освітньо-розвивального середовища у закладах дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наявних у вітчизняній та зарубіжній педагогічній літературі нормативних актів загальнодержавного та обласного значення дозволив запропонувати типологію розвивального освітнього середовища в освіті за просторово-хронологічною ознакою

і виділити освітньо-просторове розвивальне та освітньо-часове розвивальне середовище.

Освітньо-просторове розвивальне середовище – це вид розвивального освітнього середовища, що включає дизайн території закладу, його будівлі та приміщення груп.

Відносно проектування середовища інтерес представляють деякі зарубіжні практики, які створюють освітньо-просторове розвивальне середовище з позиції пріоритету дитячих інтересів і потреб. Це простежується починаючи з оздоблення території та архітектури ЗДО, в яких яскраво виражена тенденція до створення «нетипових» дитячих садків і центрів.

У результаті вивчення закордонних закладів дошкільної освіти виявлено загальну тенденцію проектування приміщень:

- 1) дизайн будівлі ЗДО та прилеглої території створюються комплексно, з метою забезпечення оптимальних умов для життєдіяльності вихованців;
- 2) приміщення намагаються будувати максимально просторими, здатними до трансформації, поліфункціональними. Популярності набувають проекти з пересувними перегородками. Це пов'язано із зв'язком освітньої програми з порами року, функціональністю процесів, додаванням нових функціональних осередків відповідно до потреб та інтересів дітей;
- 3) при будівництві та оздобленні приміщень використовуються тільки екологічні матеріали;
- 4) створюються різноманітні композиційні об'ємно-планувальні побудови, що сприяє виробленню нетипових і оригінальних рішень зі стикування конструктивних елементів;
- 5) для забезпечення сприятливих мікрокліматичних параметрів внутрішнього середовища будівлі використовуються конструктивні вузли, нестандартні архітектурні рішення;
- 6) проектуються різнотипні віконні рами, що відрізняються за розмірами, формою, конфігурацією, колористикою, варіантами розташування в площині стіни;

7) окремі елементи частин будівлі виділяються за допомогою різнофактурних матеріалів, можлива наявність виступів у вигляді різних геометричних фігур;

8) з метою оздоблення використовується «площинна аплікація» будівлі закладу дошкільної освіти у вигляді барвистих елементів символічного значення, наприклад, збільшений дитячий малюнок, казкове зображення, відомі силуети тварин і т. д.;

У Швеції, Данії та Фінляндії та Японії будівлі закладів дошкільної освіти проєктуються архітекторами в тісній співпраці з педагогами, психологами та представниками місцевої громади. З метою стимуляції взаємодії дитини з оточуючим середовищем у конструкції будівлі закладаються різнорівневі поверхні, гірки, сходи, ніші, навіть дерева (Сергеева Г. В., 2015). Наприклад, у 1994 р. Такахару Тезука спроектував у західному пригороді Токіо Татікаві дитячий садок «Фудзі», який визнано Організацією економічної співпраці і розвитку та ЮНЕСКО найкращим у світі. У 2014 р. його компанією було спроектовано подібний заклад «Йосіна» в місті Муцу на півострові Сімокіта. Для їхнього будівництва використовувались тільки природні матеріали.

Дитячі садки сконструйовані за принципом джунглів: кожна дитина може знайти місце для себе – «залишитись в затінку, залізки на дерево чи вийти на відкритий простір». Архітектура (дерев'яні колони, опори, сходи і дробини стимулюють фізичний розвиток дітей, використовуються для ігор і занять з фізичної культури, екологічний теплий матеріал необхідний для активізації сенсорного розвитку.

Заклад побудований у формі круглого даху під нахилом, орієнтованого на південь, щоб краще прогрівався на сонці. Дах обмежених з двох боків перилами з частими залізними вертикальними елементами через які просуваються руки і ноги, але дитина не може випасти. Дошкільники можуть сидіти на самому краю і триматися за них. Крізь будівлю закладу ростуть дерева, навколо яких натягнуті сітки, в які вихованці можуть вільно падати. Сітка витримує до 50 осіб.

Еліпсоподібний каркас будівлі повністю дерев'яний. Кількість стін та інших перепон у дитячому садку обмежена, планування групових кімнат вільне, акустичних бар'єрів немає. Замість стін крім несучих, використовуються коробки з легкої деревини з заокругленими краями, які збираються і розбираються за потреби.

Вікна закладу вбудовані у палубу, що дозволяє, природньому світлу попадати у групові кімнати і є одним із засобів гри, оскільки діти через них

можуть дивитися на інших вихованців. П'ять горгулій під час дощу перенаправляють воду в імпровізовані водоспади, біля яких діти грають у дощову погоду. Скляні панорамні розсувні двері відкриті за хорошої погоди і закриваються під час негоди (Tezuka architects)

У найкращих зарубіжних школах архітектурний вигляд дитячих садків підкреслює їх відкритість навколишньому світу, що проявляється у великій кількості скляних поверхонь на перших поверхах. Дизайнери максимально збільшують відкритий простір для вільної ігрової, рухової діяльності дітей як усередині приміщення, так і на території, трансформуючи простір: сходи в холі стають амфітеатром – широкі сходи є місцями для глядачів під час концертів, загальних зборів дітей та дорослих (Сергеева Г. В., 2015).

Щодо інтер'єру закладу дошкільної освіти можна виділити такі особливості його проєктування:

1) єдине стилістичне вирішення та збалансоване кольорове рішення, врахування варіативності функціональних процесів;

2) «сценарний» підхід до проєктування (групові простори повинні відрізнятися, щоб дитина, опинившись у «чужій» кімнаті, одразу це зрозуміла;

3) застосування стилізованих художніх образів (наприклад, тема рослинного світу може бути виражена у вигляді простих геометричних форм, що заповнюють всю площину стіни, підлоги або стелі.

На жаль, у більшості державних закладів дошкільної освіти України зонування подібне до зонування квартири: коридор, туалет-ванна, спальня, їдальня-вітальня.

Застаріла модель інтер'єру включає набір рівнозначних чи майже рівнозначних функціональних відносно незалежних модулів з набором майже однакових приміщень-функціональних зон. Розглянемо кожен з них.

У роздягальні розміщуються індивідуальні шафки для дітей, лавки для переодягання, іноді сушильна шафа для одягу і взуття. Щоб зробити роздягальню затишною і привабливою, шафи, в яких зберігаються речі малюків, можна пофарбувати в різні кольори, а зверху на них розмістити великі яскраві іграшки. Кращий, на наш погляд, варіант наклеювання на дверцята шафки яскравих наліпок з тваринами, які будуть дублюватися в санвузлі на індивідуальних вішалках для рушників та на ліжках у спальні. Це покращить настрій дітей і допоможе орієнтуватися у своїх речах.

На стінах приміщення бажано повісити ілюстрації або картини із зображенням пір року чи панно на теми дитячих казок.

У груповій кімнаті для занять та ігор є такі універсальні зони: зона для занять і прийому їжі, ігрова зона, спальна кімната, кухонна ніша з мийкою, сушкою та шафами для посуду, санвузол із загальним умивальником і кабінками для хлопчиків і дівчат, маленька комора для господарського інвернарю (Сборник оформление интерьеров и предметно-развивающей среды образовательных учреждений, реализующих образовательную программу дошкольного образования, 2013: 16–17).

Фактично, кожна група має свою невелику за розміром обмежену зону, з якої є вільний вихід на вулицю, що регламентовано протипожежними заходами, тому так багато різних сходів у дитячому садку.

Приміщеннями загального користування є актовий зал, спортивна зала (іноді це одне приміщення), і тільки в деяких дитячих садках є зимовий сад, комп'ютерний клас, майстерні й студії з образотворчого мистецтва, кімната українського колориту, басейн тощо.

Розвивальне освітнє середовище конкретного приміщення повинно формуватися комплексно і бажано одночасно: елементи – відповідати один одному за стилем, матеріалом, меблі та обладнання в групах бути призначені для певної вікової категорії. Меблі для «дорослих» повинні бути майже відсутні, крім кухонної ніші і стола вихователя інвернарю (Сборник оформление интерьеров и предметно-развивающей среды образовательных учреждений, реализующих образовательную программу дошкольного образования, 2013: 17).

Усі значущі для дітей фрагменти інтер'єру мають розміщуватися на рівні очей дитини, щоб вона могла їх краще роздивитися і дістати необхідні засоби, які можуть знадобитися їй для виконання дій.

Часто меблі й обладнання, розраховане на дітей ясельної чи молодшої групи, заповнює тільки нижню частину простору, верхня ж – залишається незаповненою, тому дитина і вихователь відчують себе некомфортно. У таких випадках необхідно застосовувати прийоми, які б корегували простір, робили його візуально комфортним. З цією метою використовують світильники, фарбування стін у різні за насиченістю тони, спеціальна пластика стін, стелажі для урівноваження архітектурного середовища, нижня частина яких – зона для зберігання, була б розроблена згідно з архітектурними вимогами.

Для зони виставки бажано виділити свій простір і відокремити його від вільної частини стіни кольором і рельєфом (Сборник оформление интерьеров и предметно-развивающей среды

образовательных учреждений, реализующих образовательную программу дошкольного образования, 2013: 227, 229).

Предметне наповнення приміщення сприяє формуванню поведінкових моделей, функцій і образу простору. В дитячих садках предметне наповнення – це набір пов'язаних один з одним компонентів, які відповідають масштабу приміщення та його дизайну. Обладнання, куплене в різний період без урахування просторових габаритів, складає враження «візуального сміття». Як зауважує завідувач кафедри дошкільної освіти КЗ «ЗОППО» ЗОР О. Байер: «Штори, килими, шпалери, заяскраві люстри, штучні квіти, муляжі тварин – ці елементи «декору» приміщень закладу освіти створюють важкий психологічний клімат» (Байер О., 2018).

Відповідно до призначення обладнання (предметного наповнення) закладів дошкільної освіти можемо виділити такі групи: обладнання загального призначення для закладу дошкільної освіти – сукупність усіх типових для ЗДО засобів, необхідних для організації освітнього процесу: меблі, оснащення для медичного кабінету, кухні, пральні; освітні засоби – комплекс об'єктів для формування компетентностей дітей в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. До них відносимо іграшки, вимірні прилади, музичні та художні інструменти, навчально-наочні, технічні засоби, фізкультурне обладнання.

Суттєвим недоліком існуючого середовища в дитячих садках є різноманітність і непорядкованість візуальної інформації, яку необхідно розділяти на головну і другорядну. Постійно залишатись перед очима дітей повинна тільки головна, другорядна – зберігається у спеціально відведених місцях.

Освітньо-просторове розвивальне середовище, на думку Л. Лохвицької, повинно складатися з природних, соціальних та культурних компонентів; праць художників, проєктувальників, конструкторів, майстрів-оздоблювачів (твори мистецтва, меблі, інструменти, предмети, вироби прикладного мистецтва, посібники, іграшки); продуктів діяльності дорослих для дітей – персоналу дошкільного навчального закладу та батьків (виставки, оформлення інтер'єру, посібники тощо); виробів дітей (малюнки, аплікації, ліплення, саморобки та ін.) (Лохвицька Л. В., 2003).

Часове розвивальне середовище – це вид розвивального освітнього середовища, що передбачає оптимальний розподіл і тривалість у часі головних процесів життєдіяльності дитини та вчить її орієнтуватися у часі.

«Людина не народжується з «відчуттям часу», її часові та просторові поняття завжди визначені тією культурою, до якої вона належить» (Гуревич А.Я. 1984: 159). «Сучасна людина – це людина, що поспішає», її свідомість орієнтована на категорію часу і переживання цієї категорії структурує її життя.

Важливість створення часового розвивального освітнього середовища у ЗДО пояснюється специфікою вікового періоду. Діти тільки вчаться сприймати плинний і незворотний час. У них відсутній спеціальний орган для сприйняття часових явищ, що ускладнює цей процес.

Часове розвивальне середовище ґрунтується на правильно організованому режимі дня, який у логічній послідовності подає режимні моменти, необхідні для нормального розвитку дитини дошкільного віку: зустріч, огляд, індивідуальне спілкування, підготовка до сніданку, сніданок, підготовка до прогулянки, прогулянка, заняття, самостійна діяльність дітей за власним вибором, спостереження, повітряні та сонячні процедури, водні процедури, підготовка до обіду, обід, підготовка до сну, сон, гімнастика після сну тощо.

М. Монтессорі виокремлювала особливий сенситивний період від року до трьох років – період розвитку почуття порядку, аспектом якого є сприйняття порядку в часі. Як зауважує педагог, у цьому віці важливо зберігати послідовність подій у житті дитини. Дошкільник повинен відчути ритм свого дня. Це допомагає в налаштуванні внутрішнього годинника та розумінні закону часу, який важливіший за особисті примхи і бажання. У ранньому віці вихованець відчуває справжню пристрасть до дотримання звичного для нього режиму дня, висловлюючи своє обурення в тому випадку, якщо він порушується дорослими (Монтессорі М., 2004).

Розвивальний і виховний ефект режиму заснований на принципі ритмічності, згідно з яким усі заняття мають відповідати ритму життєдіяльності організму та створюють відчуття безпеки. Звичка до певної діяльності в певний час готує до неї нервову та інші системи організму, запобігає виникненню негативних емоційних станів та перетоми, допомагає дошкільникам пізнати світ, адаптуватися до нових умов життя в дитячому садку.

Ще одним важливим елементом часового розвивального середовища є оптимальне поєднання трьох блоків освітнього процесу: занять, спільної діяльності, самостійної діяльності.

Часове розвивальне середовище залежить від виду програми, її тривалості та віку дітей. Воно вчить: орієнтуються в короткотривалих часових відрізках, пов'язаних із виконанням різних видів діяльності, розподіляти свою діяльність упродовж дня, оцінювати різні за тривалістю часові інтервали, планувати вільний час.

Висновки. В результаті аналізу проблеми організації освітньо-розвивального середовища в закладах дошкільної освіти можемо зробити наступний висновок: даній проблемі приділяється недостатньо уваги в сучасних дослідженнях, зокрема не розглядається часове освітньо-розвивальне середовище. В сучасних умовах дуже важливо, щоб освітньо-розвивальне середовище було безпечним, комфортним, привабливим, поліфункціональним, знатним до трансформації, екологічним, мотивуючим.

В умовах воєнного часу подальших розвідок потребує створення безпечного освітньо-розвивального середовища в закладах дошкільної освіти та дослідження архітектури найкращих прикладів дитячих садків світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) (Нова редакція). 2021. https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Байер О. Організація розвивального середовища ігрової кімнати: тримаємо на контролі. *Практика управління дошкільним закладом*. 2018. № 11. URL: <https://ezavdnz.mcfr.ua/685547>
3. Барышнікова Е. В. Предметно-развивающая среда в дошкольной образовательной организации. Челябинск: Изд-во Юж.-Урал. гос. гуман.-пед. ун-та, 2017. 183 с.
4. Гончаренко А. Сучасний підхід до створення розвивального середовища у ДНЗ. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2010. № 3. С. 43–49.
5. Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры. М.: Искусство, 1984. 350 с.
6. Кашук Н. Специфіка організації предметно-ігрового середовища в контексті сенсорного розвитку дітей раннього віку. URL: <https://ird.npu.edu.ua/files/kachyk.pdf>
7. Лохвицька Л. В. Розвивальне середовище для дітей раннього віку. *Дошкільне виховання*. 2003. № 11. С. 12–14.
8. Монтессорі М. Дети – другие. Москва: Карапуз, 2004. 336 с.
9. Прибора Т. О. Деякі питання дослідження педагогічної ергономіки *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки* / ред. кол.: В. В. Радул [та ін.]. Кіровоград: КДПУ, 2012. Вип. 107. (2). С. 75–84.
10. Прибора Т. О. Специфіка розвивального середовища в закладі дошкільної освіти. Актуальні проблеми сучасного дитинства: монографія / О. Радул, Т. Довга, О. Ткаченко, Т. Прибора, Н. Цуканова, І. Баранюк, С. Мельничук, Н. Андросова, Т. Шарапова, С. Куркіна / [За ред. О. Радул]. Харків: Мачулін, 2022. С. 124–160.

11. Розвивальне середовище та простір: як тлумачать поняття науковці. *Практика управління дошкільним закладом*. 2018. № 11. URL: <https://ezavdnz.mcfra.ua/685547>
12. Сборник оформление интерьеров и предметно-развивающей среды образовательных учреждений, реализующих образовательную программу дошкольного образования. Авторский коллектив: Даутов Е. Н., Харитонов Д. М., Стасюк А. Н., Якушева Е. Г., Катунина И. С., Баркова П. С., Дрюкова Н. В. М, 2013. 254 с.
13. Сергеева Г. В. Международные практики проектирования среды для дошкольного образования. *Детский сад: теория и практика*. 2015. № 10. С. 82–91.
14. Семенова К. Организация предметной игровой среды в детском саду. М.: Аркти, 2012. С. 64–69.
15. Tezuka architects. URL: <http://www.tezuka-arch.com/english/works/education/fujiyochien/>

REFERENCES

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity) (Nova redaktsiia) [Base Component of Preschool Education (State Framework of Preschool Education) (New Edition) 2021. https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf. [in Ukrainian].
2. Baiier O. Orhanizatsiia rozvyvalnoho seredovyscha ihrovoi kimnaty: trymaemo na kontroli [Creation of Developmental Environment of a Playroom: Keeping Control]. *Praktyka upravlinnia doshkilnym zakladom*. 2018. № 11. URL: <https://ezavdnz.mcfra.ua/685547>. [in Ukrainian].
3. Baryshnikova E. V. Predmetno-razvyvaiushchaia sreda v doshkolnoi obrazovatelnoi orhanyzatsii [Object-Developing Environment on Preschool Educational Institution]. Cheliabinsk: Izd-vo Yuzh.-Ural. hos. human.-ped. un-ta, 2017. 183 s. [in Russian].
4. Honcharenko A. Suchasnyi pidkhid do stvorennia rozvyvalnoho seredovyscha u DNZ [Modern Approach to the Creation of Developmental Environment in Preschools]. *Vykhovatel-metodyst doshkilnoho zakladu*. 2010. № 3. S. 43–49. [in Ukrainian].
5. Hurevich A. Ya. Katehorii srednevekovoii kultury [Categories of the Medieval Culture]. М.: Iskusstvo, 1984. 350 s. [in Russian].
6. Kashchuk N. Spetsyfika orhanizatsii predmetno-ihrovoho seredovyscha v konteksti sensornoho rozvytku ditei rannoho viku [Peculiarities of the Creation of Object-Play Environment in the Context of Sensory Development in Early Childhood]. URL: <https://ird.npu.edu.ua/files/kachyk.pdf>. [in Ukrainian].
7. Lokhvytska L. V. Rozvyvalne seredovysche dlia ditei rannoho viku [Developmental Environment for the Early Age Children]. *Doshkilne vykhovannia*. 2003. № 11. S. 12–14. [in Ukrainian].
8. Montessori M. Deti – druhiie [Children Are Other]. Moskva: Karapuz, 2004. 336 s. [in Russian].
9. Prybora T. O. Deiaki pytannia doslidzhennia pedahohichnoi erhonomiky [Some Issues of the Researches in Pedagogical Ergonomics]. *Naukovi zapysky. Seriia: Pedahohichni nauky / red. kol.: V. V. Radul [ta in.]*. Kirovohrad: KDPU, 2012. Vyp. 107. (2). S. 75–84. [in Ukrainian].
10. Prybora T. O. Spetsyfika rozvyvalnoho seredovyscha v zakladi doshkilnoi osvity [Specific Character of the Developmental Learning Environment in the Preschool Educational Establishment] Aktualni problemy suchasnoho dytynstva: monohrafiia / O. Radul, T. Dovha, O. Tkachenko, T. Prybora, N. Tsukanova, I. Baraniuk, S. Melnychuk, N. Androsova, T. Sharapova, S. Kurkina / [Za red. O. Radul]. Kharkiv: Machulin, 2022. S. 124–160. [in Ukrainian].
11. Rozvyvalne seredovysche ta prostir: yak tлумachat poniattia naukovtsi [Developmental Environment and Space: how the Scientists Interpret the Concept]. *Praktyka upravlinnia doshkilnym zakladom*. 2018. № 11. URL: <https://ezavdnz.mcfra.ua/685547>. [in Ukrainian].
12. Sbornyk oformleniie intererov i predmetnorazvivaiushchei sredy obrazovatelnykh uchrezhdenii, realizuiushchikh obrazovatelnuuu prohrammu doshkolnoho obrazovanyia [The Digest Design of Interiors and Object Developmental Environment of the Educational Institutions Implementing Preschool Educational Curriculum] Avtorskii kollektiv: Dautov E. N., Kharitonova D. M., Stasiuk A. N., Yakusheva E. H., Katunina Y. S., Barkova P. S., Driukova N. V. M, 2013. 254 s. [in Russian].
13. Serheieva H. V. Mezhdunarodnyie praktiki proektirovaniia sredy dlia doshkolnoho obrazovaniia [International Practices of Designing the Environment for Preschool Education]. *Det'skii sad: teoriia i praktika*. 2015. № 10. S. 82–91. [in Russian].
14. Semenova K. Orhanizatsiia predmetnoi ihrovoi sredy v detskom sadu [Organisation of the Object-Play Environment in Kindergarten]. М.: Аркти, 2012. S. 64–69. [in Russian].
15. Tezuka architects. URL: <http://www.tezuka-arch.com/english/works/education/fujiyochien/>